

In de Branding

Natuurvereniging Hollandse Delta
(een afdeling van de KNNV)

natuurstudie | natuurbeleving | natuurbescherming

jaargang 33 nr. 2 - mei 2025

THEMA

Leeftijd

Uitgelicht: Van zandbank tot bos. Op stap met de RAV werkgroep
Natuur dichtbij: Tijdloze levens van bomen. Onder de loep: De berk
En verder: speurtochten in de kleine wereld, vogels en leeftijd
ringnummer ARNHEM 1.051.442 en alles over onze leden en hun leeftijd.

Voorwoord

Beste lezers,

Voor jullie ligt weer een mooie uitgave van 'In de Branding'. Het thema deze keer is 'leeftijd'. In de artikelen wordt ingegaan op de leeftijden van bomen, insecten, vogels en 'vreemde vogels', wij leden.

Het is begin april als ik dit voorwoord schrijf en het is nog steeds heel droog en warm voorjaarsweer. Het is zelfs de zonnigste start van het jaar sinds 1965. Maar door de koude nachten ligt de natuur toch zo'n drie weken achter op vorig voorjaar. Zo zie je maar weer, de natuur en het weer zijn altijd anders en dat maakt het tegelijk zo boeiend.

In maart dit jaar hebben we een ALV gehouden waar we, na de vergadering, de film 'Het vergeten leven van Nederland' getoond hebben waarin filmmaker Rick van der Linden ons meenam terug naar de oorspronkelijke natuurlandschappen uit zijn jeugd die hij doorbracht in de Hollandse Delta. Een boeiende film die je met je neus op de feiten drukt en laat zien wat er allemaal verloren is gegaan aan natuur, maar ook laat zien waar we dit weer zouden kunnen herstellen, aangepast aan deze tijd.

Op 18, 19 en 20 maart zijn in ons werkgebied opnamen gemaakt voor het televisie programma 'Vroege Vogels'. De strandbroedersgroep heeft op het strand bij Oostvoorne laten zien wat zij doen aan bescherming voor de vogels die broeden op kaal zand. Bij het bezoekerscentrum is vanuit de plantenwerkgroep aandacht besteed aan de bijzondere flora rondom de Tenellaplas. Er zijn ook opnames gemaakt met onze zoogdierenwerkgroep die een muizenonderzoek doet. We zijn er trots op dat we hieraan, samen met Zuid-Hollands Landschap, mee hebben mogen werken. De uitzending is op 27 april.

In de week van 17 t/m 25 mei is het weer de nationale week van de biodiversiteit waarvoor we een mooi programma hebben gemaakt. Zie voor meer informatie hierover ook onze website en natuurlijk de nieuwsbrieven.

Hopelijk genieten jullie ook deze keer weer van de boeiende artikelen in deze 'In de Branding', met dank aan de auteurs ervan.

Ik wens jullie veel leesplezier,
Petra van Nes-de Man

In dit nummer

- Voorwoord**
- 1 Van zandbank tot bos. Hoe duinen ontstaan en verouderen.**
- 4 Leeftijdsbepaling bij vogels.**
- 6 Speurtochten in de kleine wereld van Hydaticus en Ranatra.**
- 8 Vogels en leeftijd**
- 10 Op stap met de Reptielen, Amfibieën en Vissen Werkgroep**
- 12 Ringnummer ARNHEM 1.051.442.**
- 13 Hoe lang zijn onze leden al lid en hoe oud zijn ze?**
- 14 De Tijdloze Levens van bomen.**
- 16 Leden en leeftijd.**
- 17 Bijdrage aan kennis van de biodiversiteit.**
- 18 De berk (Betula....) hoogte max 30 meter.**
- 19 Waar broedt de torenvalk?**
- 19 De Woensdagtellers**
- 20 Activiteitenkalender**
- 22 Colofon**

Hoe bepaal je de leeftijd van duinen eigenlijk en kunnen we met het blote oog zien of een duin jong of oud is? Sinds ik als natuurgids-in-opleiding bij IVN Voorne-Putten Rozenburg rondloop, breng ik veel tijd door in mijn 'pluisgebied': de Kwade Hoek op Goeree. Hier leer ik de duinen langzamerhand lezen – hun vormen, planten en hun ontstaansgeschiedenis. Elk stukje landschap vertelt een eigen verhaal en zeker in onze deltaregio is dat veelzijdig en dynamisch. Over wind en water, zee, herhaaldelijk ingrijpen door de mens, opslibbing, verwerking ... Mijn nieuwsgierigheid bracht me onder andere bij het promotieonderzoek van Anton van Haperen (*Een wereld van verschil*, 2009) naar duinvorming en vegetatie op de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden en natuurlijk bij boeken zoals *Bloeiende duinen* en *Duinen en mensen Voorne*. Hoe meer ik las, hoe duidelijker het werd: elk duin is echt weer anders!

Duinhistorie

Er zijn veel factoren van invloed op duinontwikkeling. De duinen van Voorne en Goeree zijn bijvoorbeeld echt anders dan die van Walcheren, en weer anders dan die van de kust boven Den Haag. De duinen in onze deltaregio zijn door de relatief jonge geologie en soortenrijkheid echt uniek in Europa. Het duinzand is door vele stromingen – voornamelijk in de late middeleeuwen en vroege nieuwe tijd (ca. 1200-1600) – vanuit België en Noord-Frankrijk aangevoerd. Mede door de loop van de grote rivieren, het vrije spel van de wind en zee is het duingebied hier relatief kleinschalig 'aangelegd' met een behoorlijk oppervlak en een grote diversiteit.

Het zuidwestelijke deel van de duinen van Voorne kreeg bovendien door de eeuwen heen te maken met sterke kustafslag. Dit leidde in de 20e eeuw tot ingrijpende duinverzwaringen om verdere erosie te voorkomen. Het contrast met de noordwestelijke duinen van Voorne is echter groot: daar zorgde een combinatie van zandaanvoer en wind er juist voor dat de kust zeewaarts uitbreidde. In dit deel van Voorne ontstonden uitgestrekte duinvalleien, zoals het Brede Water en de Groene Punt, waar de natuur vrij spel heeft. Wat de duinen van Voorne uniek maakt, is het binnenduinschap.

Dit is relatief vlak en breed en herbergt oude cultuurlandschappen die in de loop der tijd gedeeltelijk zijn overstoven. Hierdoor is een bijzondere wisselwerking ontstaan tussen historische dijken, oude polders en jong duinlandschap. Op Walcheren en langs de kust boven Den Haag ontstonden de duinen echter al veel eerder, zo blijkt. Omdat die duinen dus ook langer blootgesteld zijn aan regenwater, is veel van de kalk daar inmiddels uitgespoeld. Ze zijn daardoor kalkarmer, wat grote gevolgen heeft voor de bodemontwikkeling en vegetatie. Ondertussen spelen daar natuurlijk ook andere factoren een rol, waaronder waterwinning. Er valt nog zo veel meer te vertellen over de rijke duinhistorie

van Nederland en onze rijke omgeving ... maar, dat gaat te ver voor dit artikel, dus lees dat vooral zelf (zie de bronnen).

Leeftijdsbepaling duinen

Om duinverschillen beter te begrijpen, is het essentieel om de leeftijd van duinen vast te kunnen stellen. Er zijn verschillende methoden om dat te doen, zo blijkt uit o.a. het gedetailleerde onderzoek van Van Haperen:

1. Geologie als indicator door:
  - fysisch-chemische analyses. Met technieken zoals röntgenfluorescentiespectrometrie (XRF) wordt de geochemische samenstelling van zand onderzocht. Ook Optically Stimulated Luminescence (OSL) is een manier: je kunt de laatste blootstelling van zandkorrels aan daglicht meten, om vast te stellen hoe lang korrels ondergronds hebben gelegen. OSL-onderzoek laat zien dat de oudste strandwallen en duinen in het Voornse gebied bijvoorbeeld meer dan 4000 jaar oud zijn, terwijl de huidige zeereep pas in de laatste eeuw is gevormd.
  - korrelgrootte-analyse. Door zandmonsters te zeven, wordt bepaald of een duin uit fijn of grof zand bestaat. Fijne korrels wijzen deels op oudere afzettingen, grovere op recentere sedimentatie.
  - geomorfologisch onderzoek. Hierbij wordt de vorm en bodemopbouw van het duinlandschap geanalyseerd (bijv. door boringen). Zo blijkt ook hieruit dat de duinen van Voorne grotendeels in de 19e en begin 20e eeuw ontstonden door de afsnoering van strandvlakten en het ontstaan van nieuwe zeerepen.
2. Vegetatie als indicator

Kijkend naar de kenmerkende vegetatie kun je veel afleiden over de duinleeftijd. Jonge duinen worden gekoloniseerd door typische pioniersplanten zoals helm, biestaruwgras en zeeraket, terwijl oudere duinen een stabielere vegetatie ontwikkelen inclusief struvelen en bomen.

Helm, Kwade Hoek. Foto: eigen archief

3. De vochtige duinvaleien op Voorne herbergen o.a. zeldzame orchideeënsoorten, wat duidt op een lange ontwikkelingsgeschiedenis.
4. Historische kaarten en documenten

Bestudering en vergelijking van oude kaarten laat zien hoe een duinlandschap zich heeft ontwikkeld. Bijvoorbeeld dat de huidige duinen van Voorne-Putten en Goeree pas na 1200 zijn ontstaan. Op topotijdreis.nl kun je deze veranderingen zelf volgen, vanaf 1815!

Door onderzoekstechnieken te combineren, worden patronen in de herkomst en ouderdom van het zand zichtbaar. Ik zoom in op geologische en geobotanische verkenningen.

Wat de geologie vertelt

Per eeuw, jaar en soms zelfs per maand kunnen duinen van vorm en structuur veranderen, vooral als het nog jonge duinen zijn. De duinen van Goeree en Voorne behoren hiertoe. Terwijl de oudste duinen in Zeeland en Noord-Holland dateren tot voor de middeleeuwen, zijn de duinen hier grotendeels gevormd in de afgelopen paar eeuwen. Duinen werden (en worden) gevormd door een wisselwerking tussen zee, wind en sedimentatie. Tijdens het Pleistoceen werden hier grote hoeveelheden zand afgezet door rivieren en gletsjers. In het daaropvolgende Holoceen werd dit zand door wind en stroming verplaatst, wat leidde tot de vorming van de duinen zoals we die nu kennen. De natuurlijke processen in onze deltaregio worden ondertussen sterk beïnvloed door o.a. het Haringvliet, afsluiting van zeegaten door de Deltawerken en de aanleg van de Tweede Maasvlakte. Dit leidde niet alleen tot een wijziging van de stromingspatronen, maar er viel ook een nieuwe oppervlakte zandige slikken en platen permanent droog. Hierop ontwikkelde zich de afgelopen decennia een zeer gevarieerde begroeiing, met tal van duinplanten en duinvegetaties, die weer als zaadbron fungeerden voor andere gebieden (Van Haperen).

Onderzoeksmethode en resultaten

Van Haperen deed een van de meest gedetailleerde studies naar de ouderdom van de duinen. En hoewel Voornes Duin en de Duinen van Goeree op het eerste gezicht vergelijkbaar lijken, vertellen hun geologische structuren een ander verhaal. Van Haperen concludeerde door diverse geologische methoden o.a. dit:

- Het zand in Voornes Duin is gemiddeld fijner dan dat van Goeree, wat wijst op een oudere herkomst. Jongere duinen zoals op Goeree hebben een lossere structuur en bevatten meer kalk. Dit gebied heeft grover zand en minder verwerking, wat past bij de recentere afzettingen.
- In Voornes Duin werden hogere gehalten ijzeroxiden aangetroffen, wat duidt op een langere blootstelling aan atmosferische

Geografische ligging van de geanalyseerde duinzandmonsters. Van Haperen (2009, p. 103).

2. Witte duinen

Als embryonale duinen verder groeien, ontwikkelen ze zich tot jonge duinenrijen of zeereepduinen. Deze smalle, hoge duinen vormen een natuurlijke barrière tegen de zee, maar blijven dynamisch. Stormen kunnen delen wegslaan, terwijl verderop nieuwe duinen ontstaan. De actieve zeereep langs de Kop van Goeree groeit bijvoorbeeld nog steeds. De vegetatie verandert in deze fase drastisch. Helmgras en biestarwegras domineren hier en stabiliseren het zand door hun lange wortels. Verder zie je hier nog weinig planten, het zand is voedselarm en wordt nog vrij constant verplaatst door de wind. Kenmerkende soorten zijn zeeaster, zeewolfsmelk, melkkruid, kweldergras, schorrekruid, zilte schijnsparrie, zeewinde en zeedistel.

3. Grijs duinen

Als de invloed van zee afneemt, blijven de duinen langere tijd stabiel. De voedingsstoffen spoelen langzaam uit de bodem en dat verandert de vegetatie. Organisch materiaal begint zich op te hopen, waardoor bijvoorbeeld (sterren)mossen en korstmossen meer de overhand krijgen: duinzand krijgt een grijzere tint.

4. Oude duinen

De laatste fase is de vorming van duinstruweel en uiteindelijk duinbos. Dit gebeurt in brede, glooiende duinen die door de tijd heen langzaam geërodeerd zijn. Deze oudste duinen liggen vaak op oude strandwallen die tienduizenden jaren oud kunnen zijn (Laat-Pleistoceen en Holoceen). Op Goeree tref je bijvoorbeeld oude duinen met eiken- en berkenbossen, terwijl de jongere duinen hier vooral helmgras en biestarwegras dragen. Eerst verschijnen nog kalkminnende soorten zoals duindoorn en kruipwilg, maar na verloop van tijd spoelt de kalk verder uit en worden de omstandigheden geschikt voor soorten die gedijen op kalkarme bodems. Op dat moment gaan bomen zoals eik en meidoorn het landschap domineren.

Verschillen met Zeeland en Noord-Holland.

Van Haperen toont door zijn onderzoek op meerdere manieren de verschillen tussen de diverse kustgebieden aan. De zuidelijke duinen (Voorne en Goeree) hebben meer invloed van Schelde-zand, dat fijner én kalkrijker is, terwijl de noordelijke duinen meer afhankelijk zijn van zand uit de Noordzee, dat door langdurige erosie minder kalk bevat. Daar komen bovendien uitgestrekte duinheiden en oude duinbossen voor, wat eveneens wijst op een nog langere successie. Op Walcheren hebben ze weer een dik-

en biologische processen.

- De binnenduinen van Goeree ontstonden in twee fasen: de zuidoostelijke delen in de vroege middeleeuwen en de noordwestelijke delen later via sedimenttransport uit het Haringvliet. Dit duidt erop dat de samenstelling van het zand niet alleen door ouderdom, maar ook door sedimenttransport en geologische processen werd beïnvloed.

Wat de vegetatie vertelt.

Een andere manier om de leeftijd van duinen te bepalen, is via de vegetatie. In Voornes Duin tref je oudere duinvegetatie aan, zoals struweel, duindoorn en duinbos. De Slikken van Voorne en de Duinen van Goeree daarentegen zijn jonger en open, met dynamische zandafzettingen. Hier spoelt – mede door de voltooiing van de Deltawerken, de afdamming van de Maas en de aanleg van de Maasvlakte – nog voortdurend slib aan. Dit creëert een habitat voor pioniersvegetatie, zoals zee gras en zoutminnende planten.

Duinen ontwikkelen zich in verschillende stadia. Hoewel er geen strikte scheiding is, onderscheiden onderzoekers doorgaans vier hoofdfasen:

1. Embryonale duinen

Dit zijn de eerste zandbanken en slikken die langdurig boven water blijven. Ze ontstaan in ondiepe kustzones, waar fijne zand- en kleideeltjes neerslaan. Zeegrass en wieren helpen het sediment vast te houden en verhogen de zandbanken.

In de 16e en 17e eeuw bestonden veel van de huidige duingebieden op Voorne nog uit kreken, slikken en zandplaten. Als een zandplaat minder vaak overstroomt, krijgen zouttolerante pioniersplanten de kans om zich te vestigen. Zeegrass is een van de eerste soorten die opkomt. Dit zilvergrijze gewas kan goed tegen zoute omstandigheden en helpt bij het vasthouden van zand. Daarnaast ook: zee kraal en zeepostelein. Naarmate de zandplaat zich verder ophoogt, verschijnen soorten als zeeraket en zee-kweek, die beter bestand zijn tegen wind en zandverstuiving.

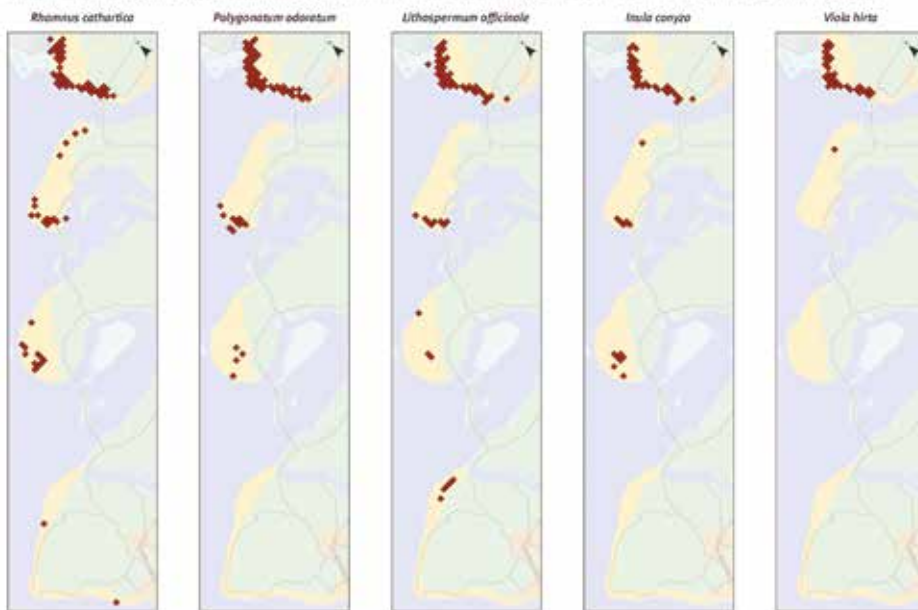
Zeegrass. Foto: eigen archief (Kwade Hoek)

Zeedistel. Foto: Teun Spaans, CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons.

Figuur 29. Verspreiding van enkele zoom- en struweelplanten van kalkrijke bodem.

In rasterseenheden van 0,25 km² zijn de vondsten weergegeven, die in het kader van dit onderzoek zijn gedaan. De vindplaatsen in de Grevelingen zijn niet weergegeven.

Verspreiding van enkele zoom- en struweelplanten van kalkrijke bodem. Van Haperen (2009, p. 82)

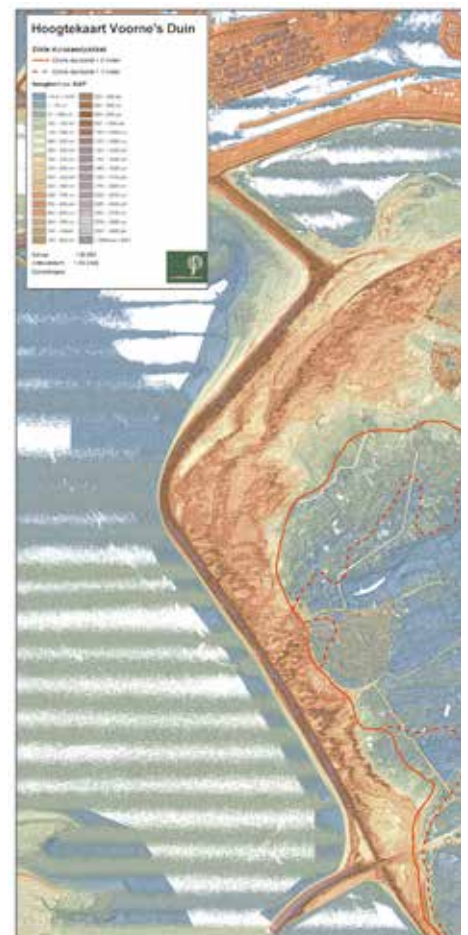
ke humuslaag, waardoor soorten als kraaihei en struikhei in deze oudere duinen goed gedijen. In de jongere duinen van Voorne en Goeree groeien echter weer bijzondere planten zoals de duinroos en de Rode lijstplant Parnassia, die van een hogere pH houden.

Het grotere plaatje: waarom dit belangrijk is.

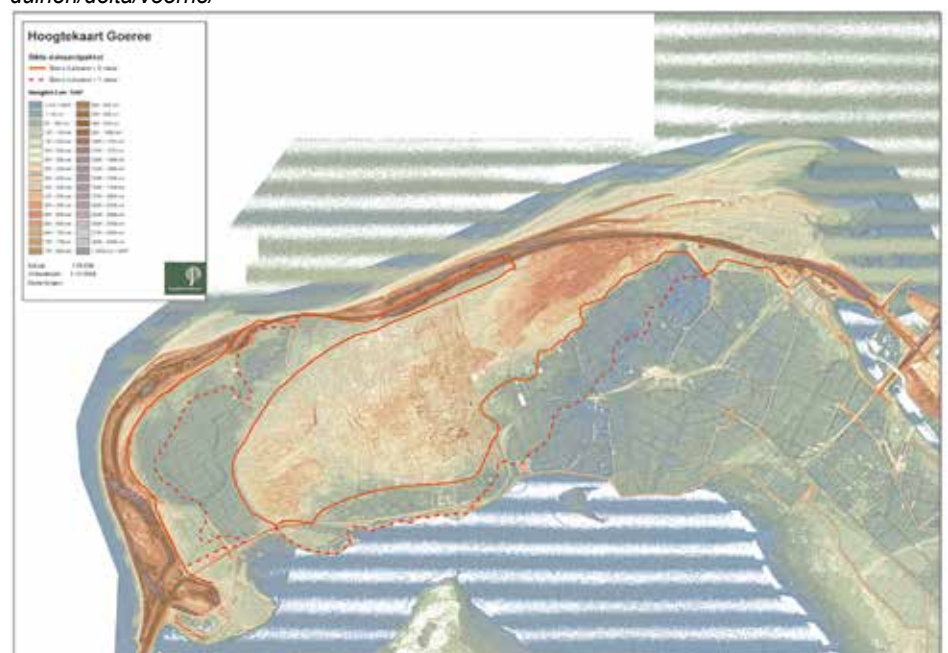
De verschillen in ouderdom en samenstelling tussen duinen zijn niet alleen interessant om te weten of als dankbaar voer voor geologen, maar ook voor natuur- en duinbeheer. Van Haperen: 'Decennialang stond duinbeheer gelijk aan "niets doen", maar hierin is de laatste jaren verandering gekomen. (...) Voor een succesvol duinherstel is het echter van groot belang dat er een goed inzicht bestaat in het ecologische functioneren van het duinsysteem en in de kansen en ontwikkelingsmogelijkheden die daarmee samenhangen. Jongere, nog kalkrijke duinen herbergen soorten die elders inmiddels alweer verdwenen zijn, terwijl oudere duinen weer habitats vormen voor andere flora- en faunasoorten. De duinen vertellen elk een verhaal en elke duinfase heeft zijn eigen charme en draagt bij aan het grotere geheel van het ecosysteem. En dat roept meteen – althans bij mij – vervolgvragen op. Moeten we stuivende gebieden herstellen? Welke soorten hebben baat bij welk soort duinbeheer? En hoe beïnvloeden stikstof en klimaatverandering deze dynamische landschappen? Afijn. Ik ben nog lang niet uitgegrasduind, dat moge duidelijk zijn.

Bronnen:

R. Roos (red.) (2019), *Bloeiende duinen. Van Delta naar Wadden*. Amsterdam/Goedereede: Natuurmedia.
R. Roos & N. van der Wel (red.) (2023), *Duinen en mensen Voorne*. Goedereede: Natuurmedia en via <https://duinenenmensen.nl/wp-content/uploads/2020/03/pag-20-en-21-uit-Duinen-en-mensen-Voorne-copyright-Natuurmedia-2023.pdf>.
R. Roos, R. Slings & N. van der Wel (2018). *De Nederlandse kust: ontstaan op hoofddijnen*, via duinenenmensen.nl.
Van Haperen, A.M.M. (2009). *Een wereld van verschil: landschap en plantengroei van de duinen op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Eilanden*. Proefschrift, Wageningen.
Website Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur: Natura 2000, <https://www.natura2000.nl/gebieden/zuid-holland/voornes-duin>
Website Duinbehoud: <https://duinbehoud.nl/duinen/delta/voorne/>

Overzicht van het duingebied van Voorne. Van Haperen (2009, p. 15)

Overzicht van het duingebied van Goeree. Van Haperen (2009, p. 13)

Zo veel duinwoorden ...

Omdat het mij tijdens het lezen steeds meer ging duizelen qua termen, maakte ik voor mezelf een lijstje. Wie weet ook behulpzaam voor anderen?

- Afzetting = proces waarbij sediment (zand, klei of slib) door water of wind wordt neergelegd.
- Bezinking = proces waarbij fijne sedimentdeeltjes, zoals klei of zand, langzaam naar de bodem zakken en zich ophopen. Dit gebeurt vooral in rustig water.
- Binnenduinen = oudere, vaak begroeide duinen die verder landinwaarts liggen en minder door wind en water worden beïnvloed dan buitenduinen. Ze zijn meestal stabiel en bestaan vaak uit struweel, bos of grasland.
- Buitenduinen = jongere duinen, dichter bij de kust, die voortdurend veranderen door wind en zeestromingen. Ze bevatten vaak pioniervegetatie zoals helmgras, dat helpt bij zandvastlegging.
- Duinafslag = proces waarbij stukken duin door storm of hoogwater worden weggeslagen.
- Duinenrij = langgerekte, parallel aan de kust lopende zandheuvel, vaak in meerdere rijen landinwaarts.
- Duinregel = smalle, langgerekte duinenrij, vaak gevormd door overheersende windrichtingen.
- Duinvallei = laaggelegen gebied tussen duinenrijen, vaak vochtiger en begroeid met duinvegetatie.
- Fortduin = hoog, stevig duin dat als natuurlijke verdediging diende, soms versterkt door menselijke bebouwing.
- Kopjesduin = klein, losstaand duin dat lijkt op een zandheuvel met een afgeronde top.
- Paraboolduin = hoefijzervormig duin met de 'open' kant tegen de wind in, vaak landinwaarts verplaatsend.
- Primaire duinen = eerste, jonge duinen die direct aan de kust ontstaan door zandophoping en vegetatie zoals helmgras. Ze vormen de eerste barrière tegen de zee.
- Schor = begroeid gebied in het overgangsgedebied tussen zee en land, die regelmatig onder water lopen en begroeid zijn met zoutminnende planten zoals zeekraal en lamsoor.
- Secundaire duinen = oudere duinen die verder landinwaarts liggen en zich na de primaire duinen hebben gevormd. Ze zijn vaak stabiel en begroeid met struweel of bomen.
- Slik = modderig, laaggelegen gebied dat bij vloed onder water staat en bij eb droogvalt. Bestaat voornamelijk uit fijn slib en kleideeltjes.
- Slenk = natuurlijke geul of laagte in een slik of schor, waar water bij eb wegstroomt en bij vloed weer instroomt. Verschil met slik: een slik is een uitgestrekt, modderig gebied, terwijl een slenk de 'ader' is binnen dat landschap.
- Stuifdijk = door de mens aangelegde duinenrij om zandverstuiving tegen te gaan en het achterland te beschermen.
- Strandwal = oude, door de zee opgeworpen zandbank die nu vaak permanent boven water ligt en begroeid is.
- Struweel = lage, dichte begroeiing van struiken en kleine bomen in de duinen.
- Zandbank = hoger gelegen zandophoping in zee, vaak permanent onder water.
- Zandplaat = ondiepe, zandige verhoging in zee of in een getijdegebied, die soms bij eb droogvalt en soms weer overspoeld wordt bij vloed.
- Zandverstuiving = gebied waar zand door de wind verplaatst wordt, vaak door verstoring van vegetatie, waardoor het landschap voortdurend verandert.
- Zeereepduinen = eerste en hoogste duinenrij direct achter het strand, die bescherming biedt tegen de zee.

Jeugdkleed van een zanglijster. Foto: Michael van Beveren.

Leeftijdsbepaling bij vogels.

Door Michael van Beveren.

Het bepalen van de leeftijden van vogels kan erg lastig zijn. Er moet namelijk gekeken worden naar het onderscheid tussen oude veren en nieuwe veren. Vogels ruien (het verwisselen van oude veren naar nieuwe veren) eens in de zoveel tijd en door deze rui kunnen zogenaamde ruicontrasten ontstaan tussen verschillende generaties veren. Aan de hand van dit soort ruicontrasten kan soms de leeftijd bepaald worden en dit is per soort verschillend. Meestal zijn bij zangvogels alleen de veren uit de eerste generatie onderscheidbaar van een tweede generatie en daarna niet meer. Er kunnen dan wel ruicontrasten te zien zijn, maar niet bepaald worden van welke generatie veren de oude en nieuwe veren zijn. Bij zangvogels is het contrast over het algemeen na de rui in het voorjaar helemaal niet meer te zien, dus kan er alleen bepaald worden of het een eerste kalenderjaar, tweede kalenderjaar of na tweede kalenderjaar is. Er zijn echter ook soorten waarbij er tot het vierde kalenderjaar nog een leeftijd bepaald kan worden, bijvoorbeeld bij meeuwen. De vogels die groter zijn doen er vaak langer over om volwassen te worden omdat er minder haast is om geslachtsrijp te zijn; zij leven namelijk vaak langer dan zangvogels. Waar een koolmees of kleine karekiet gemiddeld ongeveer drie kwart jaar wordt, is de gemiddelde leeftijd van scholeksters ongeveer vijf jaar. Het op leeftijd brengen van grotere vogels in het veld kan een stuk makkelijker zijn (let op, niet altijd!) omdat er ook grotere verschillen te zien zijn tussen de leeftijden. Deze verschillen zijn vooral beter te zien met een camera waarmee de vogels te fotograferen zijn.

Zangvogels

Het op leeftijd brengen van zangvogels in het veld is lastig om te doen, daarom wordt nu behandeld hoe leeftijden bij vogels te bepalen zijn tijdens het ringen. Hierbij is de vogel in de hand en zijn de kenmerken veel makkelijker te bestuderen. Een deel van de kenmerken is soms ook in het veld toe

te passen, vooral ook weer met behulp van foto's.

Bij zangvogels is de structuur, kleur en grootte van de veren erg belangrijk. Vlak na het uitvliegen is vaak nog duidelijk te zien dat het een jonge vogel is door de losse veerstructuur, hele verse veren, andere kleuren dan "normaal" en soms nog de losse, gele huid in de mondhoek. Dat is vaak een stadium dat ze veel aan het verkennen zijn en leren zelfstandig eten te zoeken, maar nog wel in de buurt blijven van hun nest en ouders. Dit jeugdkleed waardoor de jonge vogels er anders uitzien zorgt ervoor dat ze niet door hun ouders het territorium uitgejaagd worden. Opvallend is bij soorten die erg territoriaal zijn, zoals roodborstjes, dat het jeugdkleed veel verschilt met het adulte kleed. Bij minder territoriale vogelsoorten, zoals staartmezen, hebben de jonge vogels veel minder verschillen met de oudere vogels.

Hoe verder na de geboorte, hoe lastiger het bepalen van de leeftijd vaak wordt. De jonge vogels ruien na het verlaten van hun ouders veel lichaamsveren waardoor ze meer op de ouders gaan lijken. Bij sommige soorten is er dan tijdens de rui of na de rui nog contrast te zien. Dit is vaak te zien in de grote dekveren (ook wel armpendekveren genoemd), tussen de hand- en armpennen, tussen grote dekveren en handpendekveren en in de staart. Naar armpennen, handpennen, armpendekveren en handpendekveren wordt over het algemeen het meeste gekeken tijdens het ringen. Contrast tussen de twee verschillende generaties grote dekveren (van het jonge kleed naar het volwassen kleed) is vaak goed te zien aan de grootte- en kleurverschillen. Dit is over het algemeen na november bijna niet meer aanwezig, maar het kan zijn dat een veer als het ware vergeten wordt te ruien. Bij enkele soorten zoals pimpel- en koolmezen zit er in het eerste jaar kleurcontrast tussen de grote dekveren en handpendekveren. Bij de handpendekveren is vaak de slanke, spitse vorm en losse structuur belangrijk, bij volwassen vogels zijn ze vaak een stukje breder en hebben een

Ruicontrast bij een pimpelmees. Foto: Michael van Beveren.

dichtere, vaste structuur. Bij niet elke vogel is contrast binnen de veren even goed te zien, waardoor het lastig wordt een vogel op leeftijd te brengen. Denk bijvoorbeeld aan de Cetti's zanger, waarbij contrast in de grote dekveren bepaald moet worden op basis van een licht verschil in de kleur bruin in de grote dekveren. Alleen vanuit de juiste hoek in het juiste licht is dit contrast waar te nemen.

De staartvorm kan ook een goede indicatie zijn, jonge vogels hebben vaak slankere en puntigere staartpennen dan adulte vogels. Let op, er zijn altijd uitzonderingen, bij spreeuwen is het bijvoorbeeld deels andersom (jong is slank en rond, adult is breed en puntig). Vooral bij een vogel met adult ogende staartpennen moet ernaar gekeken worden of het een adulte of jonge vogel is, omdat vogels soms de staart verliezen, bijvoorbeeld tijdens een achtervolging met een sperwer. Een verloren staart groeit weer aan, maar doordat de vogels maar 1 generatie puntige en slanke staartpennen heeft, zullen dat ook bij een jonge vogel adulte veren zijn (breed en afgerond).

Bij soorten waarbij de leeftijd niet zeker kan worden vastgesteld kan soms een andere methode gebruikt worden, de schedelverbeening. Door de veren op de bovenzijde van de kop nat te maken en opzij de wrijven of aan de kant te blazen is soms te zien of de schedel dichtgegroeid is. Bij jonge vogels is de schedel namelijk nog niet altijd helemaal dichtgegroeid en zitten er ruimtes tussen de bovenste schedelplaten en direct onder de bovenste schedelplaten liggen bloedvaatjes. Door de dunne huid zijn deze schedelplaatjes en de ruimtes daartussen waarneembaar, het ziet er dan uit als lichte vlakjes met rode lijntjes ertussen. Het is voor elke vogel verschillend tot wanneer dit te zien is, het hangt er ook vanaf wanneer de vogel geboren is. De tussenruimtes groeien namelijk na een bepaalde tijd dicht.

Diverse rietvogels zoals kleine karekieten en sprinkhaanzangers ruïen in het najaar niet in Nederland, maar pas na de migratie in Afrika en bij deze vogels kan er in het najaar dan ook geen ruicontrast voorkomen. Ze zijn het makkelijkst op leeftijd te brengen door te kijken naar de slijtage. Omdat de oudere vogels de hele zomer al in hun verenkleed rondvliegen, hebben zij vaak een gesleten verenkleed. De jonge vogels vliegen nog

maar net rond en hebben dus een stuk minder gesleten veren. Vooral bij rietvogels is dit ook goed te zien, omdat in het dichte riet de veren erg snel slijten.

Een lange puberteit

Zangvogels doen er ongeveer een jaar over om volledig volwassen te worden, maar er zijn ook vogels die er langer dan een jaar over doen. Een mooi voorbeeld hiervan zijn meeuwen, door sommigen gevreesd, door anderen juist geliefd. Binnen de meeuwen zit ook nog verschil in hoelang het duurt voordat ze volwassen zijn. Een kokmeeuw heeft bijvoorbeeld na twee jaar zijn volwassen kleed, een zwartkopmeeuw na drie jaar en de grote meeuwen na vier jaar. In dit artikel zal er niet in enorm detail ingegaan worden op de leeftijden van meeuwen (dat kan weer een heel apart artikel worden), maar liefhebbers van meeuwen kunnen naar gull-research.org gaan voor alle informatie over meeuwen op een rijtje. Waar de leeftijdsbepaling bij meeuwen op neer komt, is dat ze vrij bruin beginnen en (vooral bij grote meeuwen) geleidelijk naar volwassen kleed ruïen. Bij reigers, sterns en veel zeevogels zijn er soms ook verschillende generaties armpennen, handpennen en dekveren te ontdekken, voornamelijk in de vleugels. Foto's maken van vliegende vogels en deze foto's bestuderen kan erg interessant zijn.

Anatidea

Bij *Anatidea* (zwanen, ganzen en eenden) werkt het ook weer anders, bij eenden zullen er vrijwel nooit oude pennen tussen nieuwe pennen te zien zijn. Zij ruïen namelijk al hun vleugelveren tegelijk. Ze kunnen hierdoor een tijdje niet meer vliegen en bij eenden krijgen de mannetjes het zogenaamde eclips kleed. Omdat ze niet kunnen vliegen ruïen ze lichaamsveren deels naar bruinere veertjes, waardoor volwassen mannetjes soms op jonge mannetjes of vrouwtjes

lijken en minder opvallen, daarbij is vluchten zonder de mogelijkheid om te vliegen veel moeilijker. Bij het bepalen van de leeftijd kan bij sommige soorten (zoals bij bergeenden) gekeken worden naar de vorm en kleur van de arm- en handpennen of patronen op het lichaam, omdat er daarbij meerdere jaren overheen gaan voordat ze een volledig adult kleed hebben. Ook zijn er soorten die sneller naar adult kleed gaan (zoals de wilde eend).

Roofvogels

Bij roofvogels zijn ook verschillende leeftijden waar te nemen. Specifiek bij de blauwe-, grauwe- en steppekiekendieven beginnen de vogels als bruine vogels. Zowel jonge mannen als vrouwen hebben een gelijkend patroon als adulte vrouw, maar dan met kleine verschillen in de bandering en kleur. Naar mate ze ouder worden veranderen ze steeds meer naar het adulte kleed, een vrouw wordt iets lichter met andere banderingen en de man wordt steeds grijsblauwer van kleur. Bij zeearenden gaat het ook vrij makkelijk door te kijken naar de kleur van de staart, deze wordt elk jaar steeds lichter. Bij andere roofvogels is leeftijdsbepaling een stuk lastiger, maar het komt dan altijd neer op wat er eerder besproken is.

Rui bij een nijlgans. Foto: Michael van Beveren.

Speurtochten in de kleine wereld van *Hydaticus* en *Ranatra*.

Door Tom Hakbijl.

Deze twee verhaaltjes gaan over het thema leeftijd, maar niet meteen. We beginnen met de waterdierjesmiddag voor kinderen in de tankval in de duinen bij Oostvoorne. Het is mei.. Wat de kinderen in hun schepnet vangen kunnen we snel genoeg een naam geven en ook nog een verhaal meegeven. En nu is het bijna tijd om te vertrekken. Maar wat ligt daar net onder water aan de oever? Het is een dood, bruin elzenblad en er zit iets op. Galletjes zou je zeggen, maar geen gewone. Aan de andere kant steken twee uitsteeksels door het blad.

Dood elzenblad (onderzijde) uit het water, met te identificeren objecten. Foto: Tom Hakbijl.

Even hardop denken met medebegeleider Jan. Het zijn geen gallen, want het is geen uitgroei van het blad zelf. Het steekt door het blad heen. Zaadjes die wortelen? Nee toch, zelfs tweezaadlobbigen hebben maar één kiemworteltje en niet zo dun. Schimmels? Deze dingetjes zijn allemaal precies hetzelfde. Dat is verdacht. Eitjes? Die door een blad steken? Het is tijd. De middag afronden, inpakken en naar huis. Het blad gaat mee.

Dood elzenblad (bovenzijde), iets sterker vergroot. Foto: Tom Hakbijl.

Thuisgekomen wordt het speuren door de krochten van het geheugen en de verbeelding, ondersteund door wat boeken en internet. Als de draadjes geen worteltjes zijn, kunnen het dan adembuisjes zijn? Fruitvliegjes hebben poppen (puparia om precies te zijn) met adembuisjes die buiten de smur-

rie van hun leefomgeving uitsteken. Maar puparia zijn gesegmenteerd, en hebben ademopeningen ook aan de andere kant, deze hebben dat niet. Insectenlarfjes? Die zijn ook gesegmenteerd. Eitjes dan? Dan zou moeder eerst een gaatje gemaakt hebben en het eitje daarin gestoken. Dat klinkt onwaarschijnlijk, maar diverse insecten doen dat. Welk insect? Het blad lag net onder water. De buisjes kunnen dus adembuisjes zijn en dat is op land niet nodig. Waterinsecten dan? Plaatjes kijken. Libelleneitjes zijn doorgaans simpel, (water)kevereitjes doorgaans ook. Wantseneitjes zijn soms iets complexer. Waterwantsen dan? Maar dan een beetje flinke. Bootsmannetje heeft andere eitjes. Waterschorpioen? Die heeft zes tot acht draadjes. We zijn warm!

Plaatjes zoeken van (verre) verwanten. De tropische reuzenwaterwants draagt een pak langwerpige eitjes op haar rug. Tussen die foto's een hit: dezelfde structuren als de onze, nu op een groen blad: *Ranatra*. Die hebben we in Nederland ook, de staafwants. Eitjes dus, waarschijnlijk van de staafwants, *Ranatra linearis*. Gezien de functie van de draadjes verwachten we dat de eitjes met de draadjes naar boven gericht door het blad zijn geprikt. Dat doet ze met haar puntige en gezaagde ovipositor, niet te verwarren met de lange adembuis. Een filmpje zou leuk zijn, maar ze doet het 's nachts. We laten ons blad rustig in een bakje met een laagje water dobberen, met de adembuisjes boven. Misschien komen de eitjes nog uit en wordt de identificatie bevestigd. Een paar dagen later is het al zover. De eischaltjes staan open en de jonkies zijn er uitgekropen. Sommige nog licht, andere al uitgekleurd. Allemaal mini-draadwantsjes, want wantsen hebben een onvolledige gedaanteverwisseling. Net uit het ei zijn ze al behoorlijk compleet en ze worden vervelling na vervelling steeds groter, nimfen (m/v) dus. Ze hebben nog geen vleugels of geslachtskenmerken en hun adembuis is nog maar kort. Dat laatste is niet zo gek. Die lange lijfjes pasten al niet eens goed in de eischaal.

Jonge nimfen van de draadwants komen uit de eitjes. Foto: Tom Hakbijl

Wat is hun leeftijd? 0 tot 1 dag? Wanneer beginnen we eigenlijk met tellen? Telt de ontwikkeling in het eikapsel niet mee? Daar gebeurt eigenlijk alles, van bevruchte eicel tot compleet minidiertje. Hoe lossen we dit eigentijds op? Bijvoorbeeld zo: leeftijd 2.1, tweede stadium, eerste dag. Of preciezer: 2.1(1) tweede levensstadium, eerste nimfstadium, daarvan eerste dag.

Intussen staan de wantsjes met hun grijpgrage voorpoten in de aanslag klaar om een eerste prooi te vangen. Ze kunnen terug naar buiten.

De tweede speurtocht begint samen met de keverwerkgroep, in de blank staande gamandervallei, ook in de Voornse duinen, eind juni. Kevers zitten vaak verstopt op een plek waar ze ongezien kunnen rauzen, hun tere achtervleugels beschermd door de dekschilden, de oorspronkelijke voorvleugels. We moeten dus zelf ook rauzen om wat te vinden, een beetje dan. Een geschikte zoekplek vormen de plakken afgestorven gras aan de rand van het water. En ja, daaronder ligt iets. Het is een keverpop. Die vinden we niet zo vaak. Het ruststadium is vaker het laatste larvestadium. Het popstadium is eerder het meest dynamische en duurt bij veel insecten relatief kort. We nemen de pop mee naar huis om het tweede deel van die *Verwandlung* mee te maken. Het roomwitte ding krijgt een rustig plekje in het donker, niet te droog. Sorry, geen foto.

Na twee dagen, tegen middernacht, had hij zijn pophuid al afgestroopt. Er lag nu een zachte, nog steeds roomwitte kever. Alleen de ogen zijn zwart. Op de foto rechts van de kever liggen de resten van het dunne pophuidje. De vleugels, moeten nog opgepompt worden. Ze steken als stompjes onder de dekschilden uit.

Waterroofkever net uit de pop, afgeworpen larvehuidje rechts, de (achter)vleugels nog niet opgepompt. Foto: Tom Hakbijl.

De volgende ochtend is het exoskelet uitgekleurd. Hij is nu zwart met lichte zijstrepen. Maar het oppompen van de vleugels is niet goed gelukt. De toppen zijn verfrommeld.

Dat oppompen is misschien wel het meest kwetsbare deel van de metamorfose. Als de tere, nieuwe vleugels om wat voor reden dan ook niet goed zijn opgepompt voordat de cuticula gaat uitharden is het mis. Er is iets anders wat ook niet lukt. Het schuifelen in een glazen schaal. Daar is hij niet op gebouwd. Hij zit vastgeplakt en als ik hem voorzichtig losmaak zit hij daarna meteen weer vast aan het glas. Het komt door de hechtschijfjes aan voor- en middenpoten. Die zijn typisch voor mannetjes van waterroofkevers (familie Dytiscidae). Als het goed is zijn de schijfjes effectiever bij de paring. Daarmee kan een mannetje het vrouwtje vasthouden, want hun specialisatie als snelle zwemmer, met een gestroomlijnd glad lichaam en zwempoten, maakt dat de paring erg onhandig zou worden en dat is geen succesvolle strategie.

Hydaticus seminiger onderzijde, met hechtschijfjes aan voor- en middenpoten. Foto: Tom Hakbijl.

Die hechtschijfjes zien er complex uit. Als we inzoomen zien we hoeveel aparte zuignapjes erop zitten. Er zijn meer kevers waarvan de mannetjes voor hetzelfde doel iets aan hun voorvoeten hebben. Dit is de ultieme onderwatersie.

Nog even terug naar de verpopping en de kwestie van leeftijd, want als een larve gaat verpoppen start een van de grote mysteries van het leven, de totale reset. De larvale huid wordt afgeworpen, maar de rest van het lichaam wordt helemaal afgebroken en opnieuw opgebouwd. Na de laatste vervelling verschijnt het imago, de kever die we nu

kunnen identificeren als *Hydaticus seminiger*. Leeftijd 4(1), vierde stadium, eerste dag. Die diertjes dragen een verleden met zich mee van een embryonale ontwikkeling in het ei, een in dit geval gewelddadig en gevaarlijk leven als larf, en dat in verschillende stadia, een complete reset als pop en een nieuw lijf tot slot.

Of zij er zich veel van herinneren? Dat zal toch niet? Hoewel. Van diverse insecten is bekend dat als zij op een bepaalde voedingsbron als larf zijn opgegroeid zij daarvoor later een voorkeur hebben om hun eitjes op te leggen. Klinkt als een goed

plan, maar het is niet direct te begrijpen hoe. Er valt nog genoeg te onderzoeken aan insecten.

Om terug te keren bij het thema leeftijd, hoe zit het eigenlijk bij onszelf, als mensenkinderen? Wij tellen onze leeftijd ook maar vanaf het begin van het vrij levende stadium, de fase van voor de geboorte negerend. Die leeftijd is natuurlijk het meest praktisch en precies vast te stellen. Of zit er meer achter, willen we liever niet achteromkijken? Wel verstandig op zijn tijd.

Hydaticus seminiger, hechtschijfje van de voorpoot. Foto: Tom Hakbijl

De waterroofkever (*Hydaticus seminiger*) uitgekleurd. Foto: Tom Hakbijl

Huisemus. Foto: Peter Vermaas

Vogels en leeftijd

Door: Peter Vermaas

Enige tijd geleden kwam een bericht in het nieuws over een zeer oude vogel. Het betrof een Laysan-albatros die op dat moment 67 jaar oud was. Als extra bijzonderheid werd vermeld dat zij nog elk jaar een ei legt. Deze vogel mag dan misschien wel recordhouder zijn, maar ook in onze omgeving komen uitschieters qua leeftijd voor. Een klein onderzoek op de site van Sovon levert al snel informatie over buizerds die meer dan 20 jaar oud zijn geworden (meldingen bij het Vogeltrekstation). De melding van de oudste leeftijd tot nu toe kwam op 13 juni 2017 binnen, namelijk van een geringde buizerd die 28 jaar en 5 dagen oud was geworden.

Dicht bij huis hebben we ook een recordhouder. In 2016 werd op de Maasvlakte door Hans Keijser en Evert Eijkelenboom een scholekster met een aluminium ring gezien die in maart 1972 op Texel als ruim-twee-jaar-oude vogel was geringd. Deze scholekster was dus zo'n 46 jaar. In augustus 2016 werd deze vogel weer waargenomen met jongen!

De relatie tussen de maximale leeftijd van vogelsoorten in Nederland en hun aantallen nakomelingen

In de natuur is er een ingewikkeld samenspel van factoren die bepalen hoe een soort zich handhaaft. Voor vogels in Nederland speelt de maximale leeftijd die ze kunnen bereiken een cruciale rol in het aantal nakomelingen dat nodig is om de populatie op peil te houden.

Dit artikel onderzoekt de relatie tussen de levensverwachting van verschillende vogelsoorten en het aantal nakomelingen dat ze moeten produceren om hun soort in stand te houden.

Hoe oud worden vogels?

Er is een groot verschil tussen de maximale leeftijd en de gemiddelde leeftijd. Een koolmees kan wel 12 jaar worden, maar de gemiddelde leeftijd is slechts 1 jaar. Oorzaken daarvoor zijn legio. Veel jonge vogels gaan in de nestfase al dood door gebrek aan voedsel of predatie. Vogelbescherming Nederland geeft op hun site een lijstje met maximumleeftijden voor een aantal soorten.

- 4 jr Turkse tortel
- 5 jr Groene specht
- 6 jr Huiszwaluw
- 7 jr Goudhaantje
- 8 jr Goudvink
- 9 jr Grote bonte specht
- 11 jr Waterhoen
- 12 jr Koolmees
- 13 jr Huisemus
- 14 jr Zanglijster
- 15 jr Ekster
- 16 jr Steenuil
- 18 jr Gaai
- 19 jr Knobbelswaan
- 20 jr Merel
- 21 jr Gierzwaluw
- 29 jr Wilde eend
- 33 jr Kokmeeuw
- 35 jr Blauwe reiger
- 37 jr Jan van Gent
- 39 jr Ooievaar

Levensverwachting en reproductie.

De levensverwachting van vogels varieert sterk tussen verschillende soorten. Sommige vogelsoorten, zoals de huisemus, hebben een relatief korte levensduur, terwijl andere, zoals de ooievaar of de zeearend, tientallen jaren kunnen leven. De levensverwachting is een belangrijke factor in de reproductie van een soort, omdat deze bepaalt hoeveel kans een vogel heeft om zich voort te planten en bij te dragen aan de volgende generatie. Eenvoudig gezegd geldt: hoe langer een vogel leeft, hoe meer kans hij heeft om nakomelingen te produceren. Dit zou kunnen betekenen dat vogels met een langere

levensduur minder nakomelingen hoeven te produceren om de populatie in stand te houden. Vogels met een kortere levensduur daarentegen moeten sneller en vaker jongen krijgen om te voorkomen dat hun soort uitsterft.

De reproductiefactor.

Sovon Vogelonderzoek Nederland hanteert een zogenoemde reproductiefactor om te bepalen hoeveel nakomelingen een vogelsoort moet voortbrengen om te voorkomen dat de populatie afneemt. Deze reproductiefactor geeft aan hoeveel jongen per volwassen individu nodig zijn om de populatie op lange termijn stabiel te houden, rekening houdend met zowel de overleving van de jongen als de overleving van de volwassenen.

De reproductiefactor is een maat voor de netto reproductie, oftewel het aantal jongen dat een individu moet produceren om zichzelf in de populatie te vervangen. De factor houdt rekening met de sterfte van zowel de ouders als de jongen. Als de reproductiefactor lager is dan 1, betekent dit dat de soort onvoldoende nakomelingen produceert om de populatie op peil te houden, wat uiteindelijk leidt tot een afname in aantal. Is de reproductiefactor hoger dan 1, dan neemt de populatie toe.

Bijvoorbeeld, voor de huisemus ligt de reproductiefactor vaak tussen de 1,2 en 1,5, afhankelijk van het specifieke jaar en de omstandigheden. Dit betekent dat voor iedere volwassen huisemus er gemiddeld 1,2 tot 1,5 jongen moeten overleven om de populatie in stand te houden. Voor sommige vogelsoorten die sneller sterven, zoals de huisemus, is het dus van groot belang dat er jaarlijks meerdere jongen overleven, omdat hun levensverwachting relatief kort is en de kans op voortplanting snel weer moet worden benut.

Voorbeelden van vogelsoorten in Nederland.

Laten we drie vogelsoorten in Nederland als voorbeeld nemen: de huisemus, de zeearend en de scholekster.

1. De huisemus

(*Passer domesticus*)

De huisemus is een veelvoorkomende vogel in Nederland die een levensverwachting van ongeveer drie jaar heeft in het wild. Dit betekent echter niet dat huismussen altijd zo lang leven; in feite sterven veel jonge huismussen het eerste jaar. De huisemus moet dus in een relatief kort tijdsbestek veel nakomelingen produceren om de populatie op peil te houden. Een volwassen huisemus kan elk jaar drie tot vier broedsels met gemiddeld drie tot vijf eieren produceren. Deze hoge reproductie is noodzakelijk om de soort in stand te houden, aangezien slechts een klein percentage van de jonge huismussen de volwassenheid bereikt.

Volgens de reproductiefactor die Sovon hanteert, zou elke huisemus gemiddeld tussen de 1,2 en 1,5 nakomelingen moeten produceren die het overleven naar volwassenheid. Dit betekent dat het voortbrengen van meerdere broedsels per jaar essentieel is voor het behoud van de huismuspopulatie.

Scholekster RB LARY, geringd in 2013, Houten, De Meerpaal, Utrecht.
Regelmatig waargenomen op de Brouwersdam. Laatste waarneming tot nu toe 5 februari 2025.
Foto: Peter Vermaas

2. De zeearend

(*Haliaeetus albicilla*)

De zeearend, daarentegen, heeft een veel langere levensverwachting van ongeveer 25 jaar. Deze soort heeft echter de neiging om minder nakomelingen te produceren. Zeearenden leggen meestal één of twee eieren per broedseizoen, en het paar legt vaak slechts één broedsel per jaar. Hoewel zeearenden minder nakomelingen produceren dan huismussen, hebben ze dankzij hun lange levensduur meerdere broedseizoenen om hun soort voort te planten. De zeearend heeft in verhouding dus minder jongen nodig om haar populatie in stand te houden, omdat elk paar meerdere jaren kan bijdragen aan de toekomstige generaties.

De reproductiefactor voor de zeearend ligt vaak lager dan voor soorten met een kortere levensduur, maar vanwege de lange levensduur van de vogel en het relatief lage sterftecijfer kunnen zeearenden met minder nakomelingen een stabiele populatie handhaven.

3. De scholekster

(*Haematopus ostralegus*)

De scholekster heeft een levensverwachting van ongeveer 15 jaar. In vergelijking met de huismus en de zeearend heeft de scholekster een gemiddelde levensduur die tussen de kortere en langere soorten in ligt. De reproductiefactor van de scholekster is gemiddeld tussen de 1,5 en 2, afhankelijk van de omstandigheden en het broedsucces in een bepaald jaar. Uit het Sovon-rapport "Resultaten van het Jaar van de Scholekster" (2024) blijkt dat een scholeksterpaar meestal één tot twee jongen grootbrengt per broedseizoen, en de jongen moeten in staat zijn om de eerste winter te overleven om succesvol bij te dragen aan de populatie. De reproductiefactor van 1,5 tot 2 betekent dat voor de scholekster, gezien de levensverwachting, meerdere jongen per paar moeten overleven om de populatie stabiel te houden. Dit is belangrijk, omdat scholeksters relatief gevoelig zijn voor verstoring van hun

broedgebied en ecologische veranderingen, wat hun reproductiecapaciteit kan beïnvloeden.

De invloed van milieu- en ecologische factoren

Naast de levensduur van een soort zijn er tal van andere ecologische factoren die de reproductie en populatiegroei beïnvloeden. Klimaatverandering, beschikbaarheid van voedsel, habitatverlies en de aanwezigheid van predatoren kunnen de levensverwachting en het aantal nakomelingen van vogels sterk beïnvloeden. Zo kan een langere winter of het verlies van broedgebieden door menselijke activiteit de kans op succesvolle voortplanting verlagen.

Bovendien kunnen invloeden van buitenaf, zoals verstoring door mensen of verontreiniging, de levensduur van vogels verkorten, wat op zijn beurt hun reproductiecapaciteit beïnvloedt. In gebieden met veel verstoring kunnen vogels minder lang leven, waardoor ze hun reproductieoutput moeten verhogen om hun populatie in stand te houden.

Scholeksters rustend op de Westplaat 2006.
Foto: Peter Vermaas

In de inleiding van dit stukje werden de namen genoemd van twee vogelaars die een 46 jaar oude scholekster hadden gezien. Dit zijn niet zomaar vogelaars, zij doen al jaren onderzoek op de Maasvlakte, de Westplaat, Europoort en het Oostvoornse Meer naar scholeksters. In het verslag "Broedsucces van Scholeksters langs de Noordoevers van het Oostvoornse Meer in 2023" vermelden zij dat op de dammetjes aldaar opmerkelijk veel kuikens van scholeksters zijn groot geworden in vergelijking met Europoort en Maasvlakte.

Citaat:

Het broedseizoen 2023 is uiterst succesvol verlopen, 15 broedparen zijn er in geslaagd om in totaal 29 kuikens vliegvlug te krijgen. Opmerkelijk is dat door ieder paar broedsucces is geboekt door minstens één vliegvlug kuiken te produceren. Ter vergelijking: op Europoort & Maasvlakte ligt het uitkomstpercentage van legfels gemiddeld tussen de 60 - 65% en wordt broedsucces gehaald door circa 60% van de broedparen die met kuikens zijn gezien. Het gaat langs de Noordoevers weliswaar om een relatief klein aantal broedparen, maar dit maakt de vastgestelde waarden niet minder opvallend.

Waarschijnlijk zijn de specifieke omstandigheden bij deze strekdammen doorslaggevend voor het broedsucces, in een omgeving waar grondbroeders het zeer moeilijk hebben door predatie door vossen. Uit het onderzoek van het Jaar van de Scholekster kwam naar voren dat het broedsucces van de scholeksters die in de bebouwde kom op daken en dergelijke zijn gaan broeden, groter is dan de scholeksters die in het buitengebied en langs de kust broeden. Maar het broedsucces van het relatief kleine aantal stads-broeders is niet groot genoeg om de achteruitgang van de totale populatie te compenseren. Ook al kunnen ze flink oud worden.

Bronnen:

- Sovon Vogelonderzoek Nederland (2023). "Reproductiefactor en populatiedynamiek van vogels." www.sovon.nl
- Wortel, M., Van Els, P., Glastra, T., Kleyheeg, E. (2024). "Resultaten van het Jaar van de Scholekster." Sovon-rapport 2024/44. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Eijkelenboom, E., De Jong, R., Keijzer H., "Broedsucces van Scholeksters langs de Noordoevers van het Oostvoornse Meer in 2023"
- Newton, I. (1998). *Population Regulation in Birds*. Academic Press.
- Whelan, C. J., & Pekin, B. K. (2011). *The Influence of Climate Change on Bird Reproductive Success*. *Ecological Applications*, 21(3), 582-590.
- Sutherland, W. J., & Freckleton, R. P. (2002). *A Model for Population Dynamics in Conservation Biology*. *Biological Conservation*, 106(2), 171-182.

De nieuwe werkgroep is er klaar voor. Foto: Jan Alewijn Dijkhuizen.

Op stap met de Reptielen, Amfibieën en Vissen werkgroep, de jongste werkgroep van de KNNV Natuurvereniging Hollandse Delta.

Door Jan Alewijn Dijkhuizen.

In *In de Branding* met als thema “Leeftijd” mag de jongste werkgroep niet ontbreken, daarom ben ik een paar keer met de nieuwe werkgroep op stap geweest.

Afgelopen jaren is er door alle werkgroepen onderzoek gedaan in het Quackgors en het resultaat is geëvalueerd tijdens een speciale gezamenlijke werkgroepenavond. De conclusie was dat we ontzettend veel data verzamelen, dit wordt netjes verwerkt in de Nationale databank en de beheerder is er heel blij mee, echter, er ontbreekt ook iets in onze opzet. Tijdens onze werkgroepenavond werd vooral aandacht gevraagd voor zaken die we niet onderzoeken, namelijk de kwaliteit van het water en het waterleven. Voor andere gebieden zou juist onderzoek van de bodem van belang kunnen zijn. Dit laatste wordt ondertussen op de Slikken van Voorne uitgebreid gedaan.

Oprichting van de RAV werkgroep

Gerrit Hijbeek heeft de handschoen opgenomen! In het najaar van 2024 organiseerde hij een inloopavond met een lezing verzorgd door een vertegenwoordiger van RAVON (Reptielen Amfibieën Vissen Onderzoek Nederland). Er bleek een grote groep belangstellenden op af te komen. Uit een korte enquête bleek dat er voldoende belangstelling was om als werkgroep verder te gaan. Op 16 januari 2025 kwamen de geïnteresseerden voor het eerst bij elkaar en deze avond zou je als oprichtingsavond van de RAV werkgroep van onze afdeling kunnen

bestempelen met als coördinator Gerrit Hijbeek.

Even terug in de tijd

De eerlijkheid gebied te vermelden dat er al veel eerder leden van onze afdeling bezig zijn met deze diersoorten. In 2007 heeft een groepje KNNV-leden, toen onder de vlag van het IVN, al een poelenonderzoek in de Duinen van Oostvoorne uitgevoerd. Een klein aantal leden is ook al jaren bezig met onderzoek naar de zandhagedis wat mede door toedoen van een stagiaire van het Zuid-Hollands Landschap in een stroomversnelling is geraakt. En niet te vergeten, al 10 jaar wordt er op diverse plekken op Voorne-Putten en Goeree onderzoek gedaan naar het trekgedrag van glasaaltjes. Al deze enthousiaste onderzoekers vallen nu onder de nieuwe RAV werkgroep.

Naar aanleiding van de zandhagedis ben ik begin 2023 al eens “op stap” geweest met Theo Briggeman (zie *Branding* 2-2023). Hij vond toen na de enorme ingrepen in de Duinen van Oostvoorne maar zelden sporen of een levende hagedis. Het jaar erna is mede door de inzet van stagiaire Robin een grote uitbreiding van waarnemingen gedaan. Dit kan op herstel wijzen van de populatie maar het had ook te maken met de onderzoeksmethode, in 2024 zijn verspreid in de duinen matten neergelegd om warmte plekken te creëren voor hagedissen. Dat blijkt een goede lokmethode en gaf meteen een beter beeld over de verspreiding van de duinhagedis. Dit

onderzoek wordt zeker vervolgd!

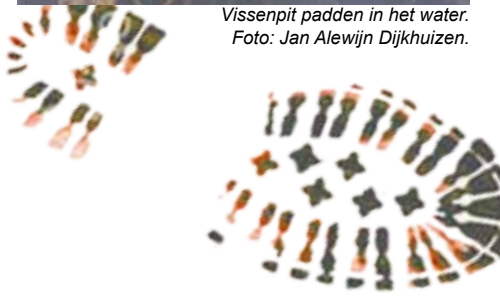
Om zelf eens een beeld te krijgen van het glasaal onderzoek ben ik op 20 maart op bezoek geweest bij een stel fanatieke vissers in Stellendam. Bij het gemaal Zuiderdiep bij de buitenhaven van Stellendam stond al een heel groepje klaar met bakken water, een groot kruisnet (let op, vergunningplichtig want verboden vangmiddel), een cuvet en felle lampen. In het voorjaar wordt deze plek maandenlang 2 avonden in de week bemonsterd, en dat doet dit groepje vrijwilligers al 10 jaar. Wanneer het donker wordt volgt er een strak protocol, het kruisnet gaat onder water en de timer wordt aangezet. Precies na 5 minuten wordt het net opgehaald en gekeken of er aaltjes gevangen zijn. Ook andere vissen worden indien aanwezig gede-termineerd. Dit wordt minimaal 5 keer herhaald. We hebben geluk en ik zie mijn eerste glasaaltjes! Daarnaast worden er garnalen en Kaukasische dwerggrondels gevangen. Die laatste soort zullen we op meer plaatsen tegen gaan komen.... Alles wordt genoteerd en doorgegeven aan RAVON.”

Het eerste gezamenlijke werkgroep onderzoek

Jaarlijks bespreken de Coördinatoren van de KNNV-werkgroepen de door NM, ZHL en SBB ingediende wensen op gebied van onderzoek en monitoring. Voor het eerst werden er naast het onderzoek naar zandhagedissen voorstellen besproken op het gebied van amfibieën en vissen. Beslo-

Vissenpit padden in het water.
Foto: Jan Alewijn Dijkhuizen.

ten is om in de Duinen van Oostvoorne en Goeree een aantal poelen te onderzoeken op kikkers, padden en salamanders in relatie tot eventueel aanwezige vissen en exoten. Op zaterdag 22 maart is de werkgroep hiermee gestart.

Dit is de tijd om snoeren en drill te vinden en daarom wordt er nog nauwelijks met een net gevist om deze niet te beschadigen. Het valt ons al snel op dat er erg grote verschillen zijn in wat we aantreffen. In de ene poel vinden we meerdere padden en kleine watersalamanders, in een andere poel helemaal niets.

Latere bezoeken moeten hier helderheid over verschaffen. Het is in ieder geval leuk om met een groepje enthousiastelingen gegevens over het waterleven te verzamelen. Enkele dagen later gaan een paar werkgroepleden in de avonduren op zoek naar rugstreeppadden. Deze onderzoeksmethode is weer heel anders, dit gaat op gehoor. Tot onze vreugde worden op diverse plekken de concerten van de rugstreeppadden waargenomen. U moet zelf ook maar eens op een rustig plekje bij een poel gaan zitten luisteren. Het is magisch!

Een geheel nieuw onderwerp van onderzoek is vis. Begin april wordt de Holle Mare en Blanke Waal aan alle kanten bevist met grote RAVON netten.

Overigens lijkt dat gemakkelijker dan het is want de gemiddelde leeftijd van de vissers is geen 20 meer en de oevers aan het water zijn steil en hoog. Maar ook hier is het leuk om te doen en het levert toch ook al de eerste vangsten op van driedoornige stekelbaarsjes en ook hier de Kaukasische dwerggrondel. Al met al een voorzichtig maar geslaagd begin van deze jonge werkgroep. Komende maanden gaan we nog vaak naar buiten, dus al je een keer meewilt, je bent welkom!

Vissenpit paddensnoer. Foto: Jan Alewijn Dijkhuizen.

Werken met het kruisnet. Foto: Jan Alewijn Dijkhuizen.

Wiel is er klaar voor. Foto: Jan Alewijn Dijkhuizen.

Holle Mare, Gerrit in actie. Foto: Jan Alewijn Dijkhuizen.

Ringnummer ARNHEM 1.051.442.

Door Jan Alewijn Dijkhuizen.

RING	ARNHEM 1.051.442	
VOGELSOORT	Kokmeeuw <i>Larus ridibundus</i>	2630
GESLACHT LEEFTIJD	- nestjong	
GERINGD	04-06-1969 VRIEZENVEEN Overijssel 52.25 N 06.38 E	
GEVONDEN	03-08-1976 STRAND OOSTVOORNE Zuid Holland 51.35 N 04.05 E	
BIJZONDER- HEDEN	verland, xxxxx Botulisme, ver- zorgd, 11-08 geheel genezen weg gevlogen meeuw	
RINGER	J. Braad	
VINDER	Annet Konijnendijk	

Wilt U de gegevens vergelijken met Uw eigen aantekeningen en ons
spoedig berichten indien iets niet klopt (ringnummer vermelden a.u.b.).

Ringgegevens van de kokmeeuw.

Waarom heb ik deze informatie opgezocht? Annette vond bij haar ouders thuis in een enveloppe een aan haar gerichte ansichtkaart van DIENST MINISTERIE VAN ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN (in hoofdletters) uit 1976. Het gaat over de vondst van een kokmeeuw (*Larus ridibundus*) op 03-08-1976. Dit zegt iets over de leeftijd van Annette, ze was toen 19. Tijdens een wandeling op die datum op het strand van Oostvoorne raapte Annette een zieke kokmeeuw op. Bijzonder aan dit dier was dat er een metalen ringetje om de poot zat. Het dier was geringd in Vriezenveen, Overijssel, op 4-6-1969. Dit zegt iets over de meeuw, die was dus 7 jaar oud.

Hoe ging het verder met die meeuw? Annette heeft de kokmeeuw meteen een naam gegeven, Kehaar, naar de meeuw in Waterschapshoeve. Als je dit boek, geschreven in 1972, gelezen hebt zegt dat waarschijnlijk iets over je eigen leeftijd.

Met de meeuw in een doos fietste Annette naar een dierenarts in Brielle die het dier liefdevol, en zonder kosten in rekening te brengen, een injectie gaf. Annette heeft het dier nog een week verzorgd. Op de Maasvlakte werden mosseltjes verzameld en deze werden aan Kehaar gevoerd. Een week lang heeft het dier op het grasveld en in een teil met water vrij rond kunnen lopen en zwemmen. Aan het eind van de week ging de meeuw vlieg oefeningen doen en op een dag vloog ie weg. Helaas zonder een afscheidsrondje te maken.

Op de ansichtkaart staat bij bijzonderheden: "verland, xxxxx Botulisme, verzorgd, 11-08 geheel genezen weg gevlogen, meeuw".

Naar aanleiding van deze vondst heb ik het Vogeltrekstation benaderd met de vraag of ze ooit nog iets over deze meeuw teruggehoord hadden. Ik kreeg netjes antwoord maar helaas, geen latere terugmelding.

Er wordt veel onderzoek gedaan naar leeftijd en trekgedrag van vogels door middel van ringonderzoek. Vogels krijgen een metalen ring om met een uniek nummer. Deze ringen worden door erkende ringers omgedaan onder de verantwoordelijkheid van het NIOO-KNAW (Nederlands Instituut voor Ecologie, onderdeel van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen). Na het ringen is het wachten tot de vogel teruggevonden wordt. Soms aan een levende vogel in een nestkast zoals we soms wel met kerkuilen zien, soms in een mistnet zoals wel met zangvogels gebeurt maar meestal dood op het strand zoals veel trekvogels langs de kust overkomt. Soms vinden we wel eens een klein ringetje in een braakbal, die vogel is dan ook dood. Kortom, de terugvondst van een metalen ring berust op toeval.

Tegenwoordig wordt ook onderzoek gedaan met duidelijk zichtbare kleurringen omdat de apparatuur waarmee vogels bekeken worden enorm verbeterd is, kijk maar op de Brouwersdam, er staat daar dagelijks een kapitaal aan telescopen en telescopen...

Het onderzoek met metalen ringen is al in 1911 begonnen met het ringen van de eerste spreeuw onder verantwoordelijkheid van het Natuurhistorisch Museum te Leiden. Aan de techniek is weinig veranderd, de organisatiestructuur van het ringen wel. Het ringen blijft leuk (vrijwilligers) werk en een paar leden van onze KNNV afdeling zijn als erkend ringer actief.

Kehaar, 1976

Hoe lang zijn onze leden al lid en hoe oud zijn ze?

Door: Marianne op den Dries.

Als ledenadministrateur is het logisch om bij een themanummer over leeftijd iets te schrijven over onze leden. Ik ben hier uitgegaan van het ledenbestand van februari 2025. Bij de volgende cijfers moeten we wel in het achterhoofd houden dat deze cijfers zijn gebaseerd op het aantal leden dat nu nog aan onze afdeling is verbonden en dus niet de leden die vertrokken of overleden zijn door de jaren heen.

Na wat speurwerk heb ik van de meeste leden en donateurs de aanmelddatum kunnen achterhalen. Wat geboortjaar betreft is dat niet van iedereen gelukt omdat het niet altijd verplicht was de geboortedatum in te vullen bij de aanmelding.

Aanmelddatum

Onze vereniging is opgericht in 1930. Uit de cijfers blijkt dat de meeste leden en donateurs van onze afdeling zich vanaf 2010 hebben aangemeld. De leden die zich het langst geleden hebben aangemeld, zijn ook de oudste leden. Zij zijn lid geworden in 1966 en 1967.

Na een aantal jaren met een wisselend aantal aanmeldingen blijft het ledenaantal stijgen en zeker vanaf 2019 met een behoorlijk aantal per jaar.

Om een vergelijking te geven: in 2011 hadden we 227 leden en nu in 2025 334 leden en donateurs. Dit is toch een behoorlijke groei in vergelijking met de jaren ervoor.

Geboortejaar

Onze oudste leden komen uit de jaren dertig en zijn dus boven de 85 jaar.

Het grootste gedeelte komt uit de 50'er en 60'er jaren en is dus tussen de 55 en 75 jaar oud.

Uit de jaren zeventig hebben we nog 35 leden, maar daarna worden de aantallen snel minder. We zijn dus zeker aan het vergrijzen. Dit is jammer genoeg een trend bij veel (natuur)verenigingen. Het blijft lastig om jongere leden te binden aan een verenigingsleven dat toch zeker de moeite waard is.

Gelukkig kan onze vereniging bouwen op een behoorlijk aantal trouwe leden en daar zijn we zeker blij mee!

Grafiek van aanmelding

Grafiek geboortejaar

cartoon uit een jubileumuitgave van 15 jaar Vogelwerkgroep. Tekening: Arie Stolk, 1992

De jonge beuk is bezig zijn plek te veroveren in het bos (foto ZHL met toestemming).

De Tijdloze Levens van bomen.

Door: Jan Pluim.

Als je door een ongerept bos loopt en je het geluk hebt ver weg te zijn van alle drukte van een stad, kunnen de bomen er al honderden jaren staan. Elke boom heeft zijn eigen verhaal dat niet in woorden kan worden verteld, maar in ringen die soms snel en soms langzamer groeien afhankelijk van de omstandigheden op de plaats die hij veroverd heeft in het bos.

Foto: Jan Pluim

Iedere boom is begonnen als een klein kwetsbaar zaadje dat door een dier of de wind op zijn plaats is gebracht. Als het geluk heeft kan het hier als jong boompje uitgroeien en uitdijen tot een mooi volwassen exemplaar in het bos en ieder jaar als hij een ring vormt vertelt dit iets over de omstandigheden en de tijd die verstrijkt. In goede jaren met mild weer en voldoende regen en zon groeit de boom snel en zijn de ringen breed en vitaal. Maar in moeilijke jaren en tijden van droogte en of kou zijn de ringen soms haast niet te tellen zo dicht zitten ze dan op elkaar. De ringen vormen zo naast de leeftijd van de boom een soort dagboek van de natuur, een record van alles wat de boom heeft meegemaakt.

De leeftijd van het bos verandert niet maar de leeftijd van de bomen in het bos verandert wel. Hoewel er nog steeds exemplaren in het bos staan van enkele honderden jaren oud worden deze oude woudreuzen steeds zeldzamer.

Vroeger, voor er menselijke nederzettingen waren en het bos behoorde tot de dieren, was er evenwicht in het bos en plaats voor iedereen. Toen de mensen begonnen om de aarde te bewerken en hout nodig hadden voor het bouwen en verwarmen van huizen veranderde het bos en er ontstonden open plekken. Gelukkig zijn er ook bomen gebleven en deze trotseren de tand des tijds. Bomen kennen geen tijd en haast, ze zullen blijven groeien en zich aanpassen en de jonge eik of beuk van nu zal als hij tijd van leven heeft en wij hem met rust laten net zou oud kunnen worden als de oude boom die naast hem staat

Ook in Oostvoorne zijn verschillende bomen

Deze acacia heeft in zijn jonge jaren zijn beste tijd gekend. Foto: Jan Pluim.

die al behoorlijk op leeftijd zijn en waarvan er talloze getuige zijn van de veranderingen die de regio door de eeuwen heen heeft meegemaakt. Van knoestige essen zoals de al in 1800 geplante es (sen) bij de burcht in Oostvoorne. Deze essen, waarvan het niet

De es bij de Jacobaburcht. Foto: Jan Pluim.

De Ginkgo biloba op de hofwei van Landgoed Mildenburg. Foto: Jan Pluim.

duidelijk is of ze uit dezelfde stam voortkomen, behoren tot de oudste essen van Nederland en ze lijken gelukkig nog niet aangetast door de essentaksterfte.

Tot statige eiken waarvan er mooie exemplaren staan in de laan op Landgoed Mildenburg en beuken zoals op het dorpsplein in Oostvoorne, heeft elke boom zijn eigen verhaal welke verweven is met de geschiedenis van het eiland en zijn standplaats. Hoewel veel bomen geplant zijn voor het gebruik van hun hout werden ze ook geplant voor

hun symboliek. Ze zijn niet alleen natuurmonumenten maar ook ontmoetingsplekken of aangeplant als beschermers van een bepaalde plek of een dorp. In het verleden werden bomen als heilig beschouwd en waren het symbolen van wijsheid en kracht. Verder waren en zijn ze belangrijk voor talloze diersoorten, van vogels tot insecten en zijn ze zo essentieel voor het evenwicht in het milieu.

Een boom die in een verhaal overleeft en bomen niet mag ontbreken is de in 1850

geplante Japanse notenboom (*Ginkgo biloba*) op de hofwei van Landgoed Mildenburg. De ginkgo is een levend fossiel die miljoenen jaren geleden al bestond. Lange tijd was de soort alleen bekend als fossiel in fijne klei in de vorm van versteende afdrucken van de tweelobblige bladeren. Hij werd echter in 800 vanuit Japan naar China gebracht en in 1690 in China weer gevonden door een Nederlandse botanicus. De zaden die hij meegenomen had zijn in 1730 in de Botanische tuin van Utrecht geplant waar de hieruit gegroeide boom nog steeds staat. In Japan staat hij voor tempels en vandaar zijn naam en staat hij symbool voor hoop, onveranderlijkheid en een tijdloos en lang leven.

Hoewel onze oude bomen al zoveel jaren hebben doorstaan en of ze nu een rol spelen in het beschermen van het land tegen de zee, het onderhouden van oude tradities of het markeren van historische gebeurtenissen, is het belangrijk dat we ze blijven koesteren voor de generaties die nog komen. De impact van klimaatverandering, de toenemende verstedelijking en de veranderingen in het landschap vormen bedreigingen voor deze monumenten van de natuur. Het is daarom belangrijk dat we ons blijven inzetten voor het behoud van deze bomen, zodat ook toekomstige generaties kunnen genieten van hun schoonheid en verhalen.

De beuken op het Dorpsplein/kerk in Oostvoorne zijn zeker al vele jaren oud en vormen samen een prachtige groene omlijsting van het historische dorpscentrum. Als bomen verhalen zouden kunnen vertellen zouden deze verhalen over de generaties die zich er onder schuil hielden ondenkbaar zijn. Foto: Jan Pluim.

Jong geleerd ... Foto: Tom van Wanum

Leden en leeftijd.

Door: Tom van Wanum.

Ik ben van meerdere verenigingen lid die wel allemaal op de een of andere wijze een relatie hebben met natuur maar daarin toch nog wel wat verschillen.

Zo ben ik lid van een bijenvereniging, honingbijen wel te verstaan, maar ook van een bonsaivereniging.

Behalve dat het in al deze verenigingen gaat om bezig zijn met of in de natuur is er nog iets gemeenschappelijk, namelijk het gespreksonderwerp leeftijd!

Als ik op een bijeenkomst van één van deze drie clubjes om me heen kijk zie ik vooral tinten grijs. Nu zijn het in het algemeen wel personen waarvan dan gezegd wordt: "Nou, dat zou je ook niet zeggen, je ziet er veel jonger uit", maar toch, de gemiddelde leeftijd ligt ergens rond de 60.

Zodra er een nieuw lid kan worden ingeschreven van 40 jaar daalt de gemiddelde leeftijd van de hele vereniging met een paar jaar.

Dat geldt overigens niet zo sterk bij de bijenvereniging, daar ligt de gemiddelde leeftijd wat lager en worden er ook leden bijgeschreven die nog volop in het arbeidsproces staan en dus nog niet van Drees trekken.

Hoe dat komt weet ik niet precies maar blijkbaar spreekt imkeren mensen eerder aan dan lid worden van een natuur(studie)vereniging.

Is dat erg, een vereniging met vooral oudere leden?

Voor het voortbestaan van een club is het vooral nodig dat er nieuwe leden bijkomen, leeftijd is op zich niet zo'n probleem. Als de

club ieder jaar leden kan winnen die de 60 jaar hebben bereikt kan de club best voortbestaan. Of dat een gezonde ontwikkeling is kun je je afvragen.

Stel je de vereniging eens voor als een populatie van een of ander dier. Zo'n populatie kan alleen voortbestaan als de individuen die van ouderdom sterven worden vervangen door nieuwe populatiedeelnemers.

Dat kan op 2 manieren. De eerste is de makkelijkste, de populatiebeesten krijgen jongen die de populatie aanvullen of er komen individuen van buitenaf de populatie binnen en worden in onze groep opgenomen.

Als we even naar de eerste mogelijkheid, jongen krijgen, kijken kun je zeggen dat we het daar misschien wel hebben laten liggen.

Bij de hockey- of voetbalclub worden kinderen lid als ze eerst door de ouders zijn meegenomen naar de wedstrijden van de club, ze groeien er als het ware in. Joep Wennemars werd als kind al door zijn vader Erben meegenomen op het ijs en werd onlangs wereldkampioen op de 1000 meter. Zo vader, zo zoon.

Nu ga ik er van uit dat de kinderen van onze leden echt wel werden meegenomen naar bos, heide en duinen en daar werden gewezen op al het moois. Toch zie je niet zo heel veel leden van ons met hun kinderen naar de excursies en werkgroepavonden komen. Je kunt je dus eigenlijk wel afvragen waar het fout is gegaan.

Het kan natuurlijk ook zijn dat jongere natuurliefhebbers het zelf wel uitzoeken en geen behoefte hebben aan een club waar veel wordt gesproken over hoe mooi de natuur vroeger was. Daar hebben zij immers niet zo veel aan behalve dat ze kunnen vragen "hoe komt het dan dat het zo veranderd is en wie daar schuldig aan zijn".

Als ik om mij heen kijk zie ik onder de vogelaars wel veel jonge gezichten zonder baard, ze zijn er dus wel!

Vaak zijn het jongeren die zeer fanatiek vogelen en heel erg veel weten. Deze jonge vogelaars kunnen het niveau van een vogelwerkgroep zonder meer naar een hoger niveau tillen als ze lid zouden zijn en mee gaan op excursies. Helaas is dat niet het geval. Deze vogelaars rennen, fietsen of trainen het hele land door om een zeldzaamheid te kunnen bijschrijven.

Gelukkig zijn er in onze vogelwerkgroep een paar van deze "jonge honden" gekomen die ons wakker houden (of maken) met nieuwe plannen, nieuwe inzichten en nieuwe kennis en daar zijn we blij mee.

We weten wie de toekomst heeft, dus neem ze mee die neefjes, nichtjes en buurkinderen!

Citroenpendelvlieg. Foto: Peter Vermaas

Bijdrage aan kennis van de biodiversiteit.

Door Karel Rijdsdijk.

Van jongs af aan is mij geleerd dat “Specialisatie” in een specifiek onderdeel van de flora en fauna leuk is maar dat je ook oog moet hebben voor de andere soorten en dat “meten is weten” geldt.

We weten allemaal dat het klimaat aan het veranderen is, maar als eenling of als land kunnen wij daar weinig aan veranderen. Door het verzamelen van waarnemingen van flora en fauna kunnen we toch een bijdrage leveren over de huidige staat van de biodiversiteit in Nederland.

Diverse natuurorganisaties proberen met landelijke acties ook waarnemingen te verzamelen via zogenaamde tuintellingen van specifieke soorten zoals dagvlinders, libellen en tuinvogels of zoeken naar bloeiende planten in de eerste week van januari. Een ander voorbeeld is in het voorjaar het registreren van molshopen.

Mijn voorkeur gaat uit om veldwaarnemingen bij Waarneming.nl in te voeren omdat zij gebruik maken van een database met beeldherkenning met daarin vrijwel alle in Nederland voorkomende soorten. Tevens worden de nieuw ingevoerde opnames gebruikt voor het verbeteren van de beeldherkenning. Regelmatig worden de nieuwe gevalideerde opnames toegevoegd aan de bestaande collectie en via een algoritme verwerkt in de voor beeldherkenning soort.

Vrijwel iedereen heeft tegenwoordig een GSM en als je geïnteresseerd bent in flora

en fauna is het simpel om een opname te maken en deze via ObsIdentify te identificeren en bij 95% zekerheid direct door te sturen naar Waarneming.nl (datum, tijd en plaats zijn al ingevoerd) en eventueel verdere info in te voeren. Er is ook een mogelijkheid om de waarneming te verbergen dan wel om deze voor een bepaalde tijd apart te houden. Inzage van deze waarneming door anderen is dan geblokkeerd.

Rechts bovenaan staat de status van voorkomen van de soort en bij “zeldzaam” geeft dat toch voldoening en kan soms ook verslavend werken!

Het maken van goede opnames vergt wel enige tijd, geduld en doorzettingsvermogen. Maar het geeft je als het lukt toch voldoening en sta je misschien versteld dat insecten zo fotogeniek zijn.

Enkele richtlijnen.

Hommels, bijen en zweefvliegen worden pas actief bij 10°C en voor dagvlinders is dat 15°C.

Deze soorten warmen zich vooraf op aan een blad of muur.

Libellen zijn laat in de middag actief bij >20°C.

Waarnemen.

Op het balkon, tuin, park of natuurgebied. Dagvlinders en kevers: zonnend op muur, straattegel, boomstam of blad (atalanta, dagpauwoog, gehakelde aurelia). Dagvlinders, kevers en zweefvliegen op

nectarplanten: *Buddleia* (vlinderstruik) of koniginnenkruid.

Kevers en wantsen: zonnend op bladeren of boomstam.

Opnames:

Libellen: opname bij voorkeur met de zijkant van de kop.

Orchideeën: bloem(en) en blad (eventueel aparte opnames).

Paddenstoelen is moeilijk, meestal ook de onderkant (m.b.v. spiegel) fotograferen.

Insecten zijn een goede graadmeter voor de biodiversiteit maar elke ingevoerde en gevalideerde waarneming van de flora en fauna is ook een bijdrage.

De foto's zijn een voorbeeld, zo maar insecten gezien, gefotografeerd, geïdentificeerd en doorgestuurd.

De berk (*Betula*....) hoogte max 30 meter.

door Gerda Hos.

Als ik uit het keukenraam kijk zie ik haar staan, de "veelzijdige witte dame". Vanaf nu noem ik haar "hij"! Op de één of andere manier schrijft dit makkelijker. Vreemd eigenlijk!

Deze prachtige loofboom met herkenbare witte schors draagt nu (1 februari) kleine dichte katjes en is dus later dan de els, die nu al zijn katjes begint te verliezen. Zo heeft de natuur dit nou eenmaal geregeld en zo is er nu al iets te eten voor de vroege insecten en vogels. De berk heeft echt mijn hart gestolen. Hij is licht, soepel, gracieus en heeft buiten de winter vriendelijk wuivende blaadjes, stelt weinig eisen aan de grond en omgeving en is winterhard. Wel heeft hij veel licht nodig. Het is dan ook de eerste boom, die aanwezig was na de laatste ijstijd.

En echte pionier dus, die soms met een flink aantal andere berken bij elkaar groeit. Zo maakt hij dat andere soorten in zijn beschutting kunnen groeien. Oud worden ze niet (60-80 jaar) en maken dan plaats voor andere boomsoorten. Het zijn snelle groeiers, die oppervlakkig wortelen en veel vocht verdragen en die ook per dag (in het groeiseizoen) veel vocht tot zich nemen.

Tijdens zonnige lentedagen wel 500 liter per boom en dat is best veel!

Hij wordt beschouwd als "heilige boom" en de plaats waar godin Freya (godin van de vruchtbaarheid) woonde. Ook op medisch gebied is hij waardevol. De Germanen gebruikten berkensap als schoonheidsmiddel en als hulp bij koorts en maagaandoeningen. Berkenloofwater wordt gebruikt bij de behandeling van huidziekten en als stimulatie van de vetverbranding, m.a.w. als afslankmiddel. En thee van de bladeren is urine afdrijvend. Het sap wordt ook tegenwoordig nog afgetapt in februari, omdat het waardevolle mineralen bevat en dus een bron van gezondheid is. Bij het aftappen moet je er wel voor zorgen niet te lang door te gaan, want dan kan de boom doodbloeden. Wanneer je (dit kan al eind januari) aan de stam met een omgekeerd bekertje luistert kun je het sap door de boom omhoog horen stromen. Heel bijzonder!

In maart/april gaan de katjes bloeien. De mannelijke exemplaren zijn 1-huizig en staan alleen of met 2-3 bij elkaar aan het eind van de loten van vorig jaar. De vrouwelijke katjes staan eerst rechtop (groen) en gaan later ook hangen. De wind zorgt voor bestuiving en dus hooikoorts, althans als je daar gevoelig voor bent! Ook de ontelbare vruchtjes (soort gevleugelde nootjes) worden door de wind verspreid. In onze moestuin vind ik ze altijd terug in de kroppen andijvie en sla. Maar als je er per ongeluk wat binnen krijgt krijg je er niets van hoor!

De berken behoren tot een grote familie. Je hebt o.a. de ruwe en zachte berk, hazelaar, haagbeuk, els. In Nederland treffen we vooral de ruwe berk (*Betula pendules*) aan. Deze heeft jonge behaarde twijgen en houdt van een waterrijke omgeving. De zachte berk (*Betula pubescens*) verlangt daarentegen zandgrond. Beide hebben een afschilferende witte schors en zacht, weinig duurzaam hout. Het is goed voor de papier- en vezelplatenindustrie en prima brandhout. De witte schors verteert slecht en vroeger maakte men hier briefpapier van. In het Sanskriet heet de berk "Burgha", boom wier bast is om op te schrijven. Van het hout worden ook kano's, kleding en klompen gemaakt. De schors kun je tevens gebruiken op daken. En deze schors kun je ook verhitten om "berken-teer" te maken. De zo verkregen olie wordt gebruikt om houtwerk te teren en in shampoo en zalven tegen reuma.

Ook voor een groot aantal insecten is deze boom belangrijk als schuilplaats en/of voedselbron. In de herfst verkleurt het blad mooi geel, in de winter is de kale boom mooi door zijn witte stam en fraai takkensilhouet. Bovendien bevat de witte stam betuline, een stof die in het donker licht weerkaatst. Daarom worden berken vaak langs paden en wegen gepoot.

Ook zwammen houden van berken. De berkenzwam komt alleen voor op verzwakte bomen en zijn aanwezigheid betekent helaas wel het einde van deze boom, want hij doodt hem uiteindelijk. De vliegenschwam daarentegen leeft in symbiose met de berk. En er is ook nog de gewone berkenboleet. Ook de zogenaamde "heksenbezems" (takkenwoeking veroorzaakt door een schimmel) zijn vaak te vinden in de kruin van deze boom. Volgens de legende is er dan een heks "onder invloed" door de kruin van de boom gevlogen. Ik zie het al voor me!

Al met al een prachtige veelzijdige boom waar ik dagelijks van geniet als ik uit het raam kijk.
Wat een voorrecht toch!

Berk. Foto Tom van Wanum

Uit de werkgroepen

• Vogelwerkgroep

Waar broedt de torenvalk?

Lang was de torenvalk de talrijkste in Nederland broedende roofvogel. Tegenwoordig is die plek overgenomen door de buizerd. Steeds intensiever grondgebruik maakt grote delen van het boerenland ongeschikt voor torenvalken.

Om de soort beter te kunnen beschermen, wil Sovon in het Jaar van de Torenvalk meer te weten komen over onder andere het foerageer- en broedgedrag van de soort. Waar staan bijvoorbeeld nestkasten, welk deel van de torenvalken maakt hier gebruik van en zijn er plekken waar de beschikbaarheid van nestkasten beperkend is? Welk voedsel brengt de torenvalk zijn of haar nestkast binnen?

Kortom, veel vragen waarop we een antwoord kunnen zoeken.

Nestkast voor een torenvalk. Foto: Tom van Wanum.

Daarom de oproep om gegevens over torenvalken te verzamelen en door te geven aan mij.

Je kunt heel simpel beginnen door een nestkast van de torenvalk die je ergens ziet aan mij door te geven. Doe dat dan met straatnaam en liefst ook het huisnummer. Dat is de eerste stap op weg naar een inventarisatie.

Als je zin, tijd en gelegenheid hebt kun je dit broedseizoen misschien nog eens langs de kast rijden en kijken of er door torenvalken gebruik van gemaakt wordt en dat ook aan mij door geven.

Nog mooier wordt het natuurlijk als je deze nestkast "adopteert" en regelmatig even gaat kijken en zoveel mogelijk zaken noteert.

Je kunt dit alles melden via de mail tomvanwanum@xs4all.nl of via WhatsApp of Signal 0644694497.

De Woensdagtellers

Een groep enthousiaste vogelaars gaat elke woensdag om 08:30 uur met de auto op pad om vogels te kijken. Belangstellenden kunnen gewoon naar de Carpoolplaats Zwarte dijk/N57 komen. Daar worden de excursiegangers ingedeeld in zo min mogelijk auto's.

Activiteitenkalender

datum	wie	wat	tijd	verzamelen
17-5/25-5	NHD	Week van de biodiversiteit zie agenda op website: https://hollandsedelta.knnv.nl/agenda/	div	div
Vrijdag 13-6	VWG	Wandel mee met de VWG	19.45	BC Tenellaplas
Zaterdag 5-7	IWG	Libellenexcursie naar de Kampina heide*	5.00	P MacDonald Aveling Hoogvliet
Zaterdag 12-7	IWG	Vlinder en Libellenexcursie in de Heveringen*	13.30	BC Tenellaplas
Zaterdag 30-8	NHD	Excursie estafette	div.	BC Tenellaplas
Zaterdag 13-9	NHD	Bomenwandeling in Strypemonde*	10.00	BC Tenellaplas
Vrijdag 12-9	ZWG	Vleermuisexcursie in Hellevoetsluis*	20.00	Fort Haarlem P Fort Haerlem 1

* Kijk op de website voor de verplichte aanmelding bij deze activiteit: <https://hollandsedelta.knnv.nl/agenda/>

Kijkt u voor de zekerheid even op onze internetsite of een activiteit doorgaat zoals die hierboven aangegeven staat.

Dit voorkomt tevergeefs reizen en teleurstelling. <https://hollandsedelta.knnv.nl/>

Alle activiteiten georganiseerd door het IVN Voorne-Putten-Rozenburg vindt u op hun website
<https://www.ivn.nl/afdeling/voorne-putten-rozenburg>

De Week van de biodiversiteit 2025 vindt plaats van 17 tot en met 25 mei 2025 en wordt georganiseerd door de KNNV. Gedurende deze periode zal de Natuurvereniging Hollandse Delta (de regionale afdeling van de KNNV) diverse excursies en activiteiten organiseren rondom beleven, bestuderen en beschermen van de natuur in Nederland.

Tijdens deze week verzamelt onze afdeling ook alle gegevens van de verschillende tellingen en inventarisaties die uitgevoerd worden door onze vrijwilligers, zodat we een beeld kunnen krijgen over de gesteldheid van de biodiversiteit in onze regio.

Ook u kunt hieraan meedoen! Hoe: voer al uw waarnemingen in op waarneming.nl
Dit kan rechtstreeks op waarneming.nl of via de app Obsmapp.

Applicom Nederland B.V.

Rondweg 13 • 6515 AS Nijmegen

Postbus 6881 • 6503 GJ Nijmegen

T +31 (0)24 35 22 571

F +31 (0)24 35 22 579

E welkom@applicom.nl

I www.applicom.nl

- Advisering
- Producten
- Montage
- Onderhoud

Applicom is actief in alle disciplines van bouwkundige brandpreventie: advisering, inspectie, ontwikkeling, levering, montage, service en onderhoud. Applicom is VCA** - en al meer dan tien jaar ISO 9001-gecertificeerd.

Vraag 'm
nu gratis
aan!

**Ja, ik ontvang
een proefnummer
cadeau!**

Zuid-Hollands Landschap

Iedereen kan wel wat Zuid-Hollands Landschap gebruiken.

Om inspiratie op te doen of zich te verwonderen. Wilt u kennis maken met natuurnieuws of routes in de mooie gebieden die de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap beschermt. Vraag dan een gratis proefnummer aan.

Het proefnummer mag vrijblijvend en zonder verplichtingen worden gestuurd aan:

Voornaam	☐ m ☐ v
Achternaam	
Adres	
Postcode	
Woonplaats	

Stuur deze bon naar: Stichting Het Zuid-Hollands Landschap, t.a.v. de Beschermersadministratie, Antwoordnummer 10202, 2600 WB Delft of ga naar www.zhl.nl/proefnummer

Boerenwaluw. Foto: Peter Vermaas

In de **BRANDING**

tijdschrift van de

Natuurvereniging Hollandse Delta

(een afdeling van de KNNV)

In de BRANDING bevat mededelingen van de Natuurvereniging Hollandse Delta en verschijnt viermaal per jaar:

1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november.

Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word-formaat en foto's separaat naar e-mail:

tomvanwanum@xs4all.nl

Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15 oktober

Redactie:

Jan Alewijn Dijkhuizen, Marianne op den Dries, Peter Vermaas, Tom van Wanum.

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2025

met automatische incasso: € 35,75

huisgenootleden: € 10,25

jongerenlidmaatschap (t/m 30 jaar): € 16,50

donateurs: € 20,00

Bank: Triodos rekening nummer:

NL18 TRIO 0254 6500 31

t.n.v. KNNV afd. Hollandse Delta te Hellevoetsluis.

Lidmaatschap- en donateursperioden lopen van jan. t/m dec.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1 november.

Werkgroepen en coördinatoren:

Insecten: vacant

insectenwerkgroepHD@gmail.com

Natuur & Beleid: Petra van Nes-de Man

knnvnatuurbeleid@gmail.com

Paddenstoelen: Els Jonkers

paddenstoelenwerkgroepHD@gmail.com

Planten: Theo Hagendoorn

plantenwerkgroepHD@gmail.com

Reptielen, amfibieën, vissen: Gerrit Hijbeek

werkgroep.rav.hd@gmail.com

Vogels: Peter Vermaas

vogelwerkgroepHD@gmail.com

Zoogdieren: Jan Alewijn Dijkhuizen

janalewijnDijkhuizen@kpnmail.nl

Ecologie: Piet Mout (ai)

werkgroepEcologie.knnv.hd@gmail.com

Dagelijks Bestuur:

Voorzitter: Petra van Nes-de Man

voorzitter@hollandsedelta.knnv.nl

Penningmeester: Ad Wennekes

penningmeester@hollandsedelta.knnv.nl

Secretaris: Peter Vermaas

secretaris@hollandsedelta.knnv.nl

Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc. naar het postadres:

Schudegge 17, 3224 BP Hellevoetsluis

Bestuursleden

Hans op den Dries (PR aanspreekpunt)

lunde06540@upcmail.nl

Erik Ketting

e.ketting6@upcmail.nl

Piet Mout

pietermout1950@gmail.com

Jos Schreiner

j.schreiner@upcmail.nl

Tom van Wanum

tomvanwanum@xs4all.nl

Ledenadministratie

Marianne op den Dries

ledenadministratie@hollandsedelta.knnv.nl

Nieuwe leden, adreswijzigingen, alle andere ledenmutaties en opzeggingen via

ledenadministratie@hollandsedelta.knnv.nl

of via postadres:

Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

Internetsite KNNV afd. Hollandse Delta

http://www.knnv.nl/hollandsedelta

Webmaster: Marianne op den Dries

webmaster@hollandsedelta.knnv.nl

Nieuwsbriefredactie: tomvanwanum@xs4all.nl

© Natuurvereniging Hollandse Delta

Voorpagina: Koninginnepage

Foto: Peter Vermaas

Natuurvereniging Hollandse Delta

Ledenadministratie : Marianne op den Dries, Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

☎ 0181 – 318 329 ✉ ledenadministratie@hollandsedelta.knnv.nl